

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

ระบบความหมาย

*** เนื้อหาในสื่อนี้ เรียบเรียงขึ้นใช้เพื่อประกอบการเรียนการสอนในรายวิชาเท่านั้น
สงวนลิขสิทธิ์ ห้ามทำซ้ำ ดัดแปลง หรือคัดลอกส่วนใดส่วนหนึ่งและห้ามส่งต่อ
นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษร

โดย อ.สุภัทรธิ์ สุรนภักขุ

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

1. ความหมายของ ความหมาย

ความหมาย เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของภาษา นอกเหนือไปจากเสียง คำ วลี ประโยค และข้อความ ในการศึกษาภาษาศาสตร์ วิชาที่ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับความหมายเรียกว่า “อรรถศาสตร์” (semantics) เป็น การศึกษาความหมายขององค์ประกอบที่เป็นโครงสร้างภายในของภาษา

च्चวดี ศรลัมพ์ (2558: 171) ยังได้กล่าวว่า คำว่า “ความหมาย” ในภาษาไทย ก็มีความหมาย ที่แตกต่างกัน เช่น

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

1. ความหมายของ ความหมาย

1) คำว่า ความหมาย มีความหมายว่า ความหมายของคำตามพจนานุกรม เช่น
- เราไม่เข้าใจ**ความหมาย**ของคำศัพท์นี้

2) คำว่า ความหมาย มีความหมายว่า ความสำคัญ เช่น
- เขามี**ความหมาย**ต่อชีวิตของฉันมาก

3) คำว่า ความหมาย มีความหมายว่า ความหมายที่เกิดจากการตีความ หรือความเข้าใจ เช่น
- ผมไม่เข้าใจ**ความหมาย**ที่คุณพูดออกมา

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

1. ความหมายของ ความหมาย

จะเห็นได้ว่าคำว่า “ความหมาย” มีความหมายที่หลากหลายและแตกต่างกันมาก ขึ้นอยู่ กับปริบทหรือสถานการณ์ ในทางภาษาศาสตร์มีวิชาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความหมายนี้ เรียกว่า “อรรถศาสตร์” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2556: 1377) ได้ให้ความหมายของ “อรรถ” ไว้ว่าหมายถึง “เนื้อความ” ส่วน “ศาสตร์” หมายถึง “ระบบวิชาความรู้” ดังนั้นโดยรวม “อรรถศาสตร์” จึงหมายถึง วิชาความรู้ที่ว่าด้วยการศึกษาความหมาย

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

1. ความหมายของ ความหมาย

สุริยา รัตนกุล (2555: 3) อธิบายว่า อรรถศาสตร์ (Semantics) หมายถึง วิชาที่ศึกษา เรื่องความหมายใน ภาษา กล่าวคือ ศึกษาถึงแนวคิดเรื่องวิธีการที่ภาษาสื่อความหมาย ศึกษาประเภทต่าง ๆ ของความหมาย ศึกษาว่า ภาษาสื่อความหมายได้อย่างไร มีความหมายอะไรบ้างที่ภาษาสื่อออกมา การสื่อความหมายผ่านชั้นต่าง ๆ ของภาษา อันได้แก่ คำ ประโยคและข้อความต่อเนื่องที่ยาวกว่าประโยคทำได้อย่างไร

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

1. ความหมายของ ความหมาย

พัชรี พลาวงศ์ (2542 : 31) สรุปว่า อรรถศาสตร์ในความหมายกว้าง ๆ คือการศึกษาความหมาย (meaning) ซึ่งจะต้องศึกษาจากศาสตร์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้การศึกษาความหมายสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งมีทั้งการศึกษาในแนวของปรัชญา จิตวิทยา หรือแม้กระทั่งตรรกวิทยา มานุษยวิทยา และการสื่อสาร และที่เป็นหัวใจสำคัญที่สุดในการศึกษาความหมาย คือ ภาษาศาสตร์ โดยการวิเคราะห์ความหมายในแนวและมุมมองที่ไม่เหมือนกัน สำหรับการศึกษาความหมายที่เรียกว่า Linguistic Semantics จะเป็นการศึกษาความหมายของภาษามนุษย์ ที่ปรากฏในรูปของคำ วลี และประโยค หรือถ้าจะให้คำจำกัดความที่แคบลง การศึกษาอรรถศาสตร์ในแนวของภาษาศาสตร์ จะหมายถึงการศึกษาความหมายของถ้อยคำในภาษา (Linguistic expressions) ซึ่งความหมายของภาษาจะอยู่ที่การใช้ภาษานั้น ๆ ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ (occasions) โดยคน ๆ หนึ่ง (individuals) และในชุมชนที่ใช้ภาษาในแต่ละชุมชน (Speech community)

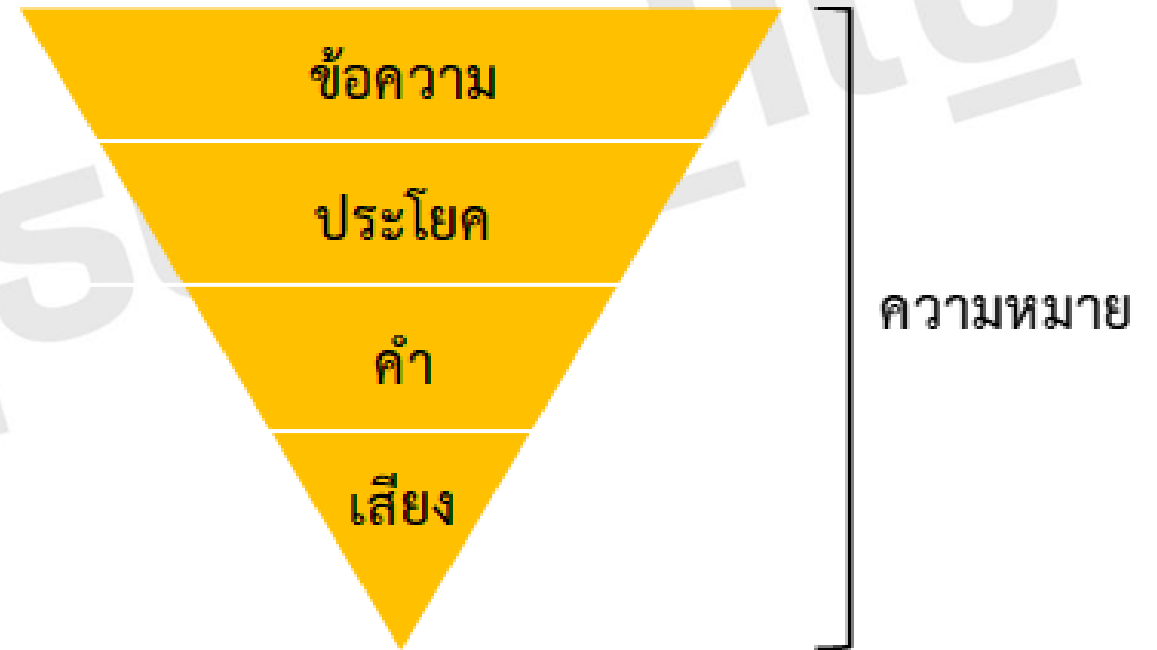

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

1. ความหมายของ ความหมาย

การศึกษาเรื่องความหมายในภาษาถือเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะภาษาจัดเป็น เครื่องมือที่สำคัญในการสื่อความหมาย ภาษาไม่ได้มีเฉพาะด้านเสียง คำ หรือประโยคเท่านั้น แต่ในทุก องค์ประกอบต่างมีความหมายเป็นส่วนประกอบสำคัญ ดังนั้นผู้ที่ศึกษาความหมายจึงจำเป็นต้องเข้าใจ ถึงความสำคัญ และความสัมพันธ์ของความหมายในภาษาระดับต่าง ๆ

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

2. ประเภทของความหมาย

Leech, G. (1974 อ้างถึงใน ชัชวดี ศรลัมพ์, 2545: 132-135) ได้ศึกษาความหมายตามลักษณะของการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ไม่ได้จำกัดเฉพาะระดับคำหรือประโยค แต่ปรากฏอยู่ในภาษาทุกระดับ โดยจำแนกความหมายออกเป็น 7 ประเภทได้แก่

- 1) ความหมายเชิงมโนทัศน์
- 2) ความหมายเชิงอุปมา
- 3) ความหมายเชิงลีลา
- 4) ความหมายเชิงอารมณ์
- 5) ความหมายชวนคะนึ่ง
- 6) ความหมายคู่กัน
- 7) ความหมายเชิงลำดับความ

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

2. ประเภทของความหมาย

1) ความหมายเชิงมโนทัศน์ (conceptual meaning) เป็นความหมายหลักหรือความหมายกลางที่ใช้ในการสื่อสาร โดยเริ่มจากผู้ส่งสารสื่อความหมายไปยังผู้รับสารในรูปของ ข้อความหรือประโยคที่ประกอบด้วยเสียงและ ผู้รับสารรับความหมายนั้นและตีความ ความหมายที่ เกิดขึ้นเป็นความหมายหลักหรือความหมายกลางที่แสดงมโนทัศน์เดียวกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร

2) ความหมายเชิงอุปมา (connotative meaning) เป็นความหมายที่แฝงอยู่ในถ้อยความที่สื่อสาร และเป็นความหมายที่นอกเหนือไปจากความหมายมโนทัศน์ เช่น คำว่า “ผู้หญิง” มี ความหมายแฝงที่เรามักนึกถึง คือ ความอ่อนโยน จู้จี้ ขี้บ่น อ่อนแอ เป็นต้น ซึ่งความหมายเชิงอุปมาที่ ได้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และการโยง ความหมายของคำนั้น ๆ

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

2. ประเภทของความหมาย

ความหมายเชิงอุปมาต่างจากความหมายเชิงมโนทัศน์ในประเด็นที่ความหมายเชิงมโนทัศน์จะเป็นความหมายที่คงที่ และเป็นความหมายหลักของคำหรือข้อความ ส่วนความหมายเชิงอุปมาเป็นความหมายที่ไม่คงที่มี ความหมายที่ต่างกันไปตามสังคม วัฒนธรรม และประสบการณ์ของผู้ใช้ภาษา

3) ความหมายเชิงลีลา (stylistic meaning) เป็นความหมายที่เกิดจากลีลาการใช้ ภาษาที่แตกต่างกันไปตามสถานภาพทางสังคม สภาพภูมิศาสตร์ หรือปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ เช่น เพศ อายุ อาชีพ เป็นต้น ที่สัมพันธ์กันระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง ตัวอย่าง เช่น ภาษาถิ่น

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

2. ประเภทของความหมาย

4) ความหมายเชิงอารมณ์ (associative meaning) เป็นความหมายที่แสดงอารมณ์ ความรู้สึก ทัศนคติของผู้พูดต่อเรื่องที่กล่าวถึง นอกจากนี้ น้ำเสียงยังมีความสำคัญในการถ่ายทอด ความหมายเชิงอารมณ์ด้วย ประโยคเดียวกันแต่ใช้น้ำเสียงที่แตกต่างกัน ก็จะทำให้ความหมายที่แตกต่าง กัน เช่น หากอาจารย์เห็นนักศึกษาหญิงคนหนึ่งเดินเข้ามาในห้องเรียน แล้วอาจารย์จึงพูดว่า “วันนี้ นักศึกษาใส่กระโปรงสวยดีนะคะ” ประโยคนี้สามารถตีความได้ 2 ความหมายโดยดูจากน้ำเสียงคือ

- 1) เป็นการกล่าวชม
- 2) เป็นการกล่าวประชด

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

2. ประเภทของความหมาย

5) ความหมายชวนคะนึ่ง (reflected meaning) เป็นความหมายที่เกิดจากอารมณ์ ความรู้สึกที่เป็นผลจากการได้ยิน เป็นปฏิกิริยาที่มีต่อความหมายอื่น เช่น เมื่อเราได้ยินคำว่า “เหี้ย” เราจะนึกถึงสิ่งที่ไม่ดี น่ารังเกียจ หรือเรื่องราวอัปมงคล ความหมายชวนคะนึ่งยังเกี่ยวข้องกับ **คำต้องห้าม (taboo)** ซึ่งเมื่อพูดแล้วถือว่าเป็นคำหยาบคาย เราจึงเลี่ยงไปใช้คำอื่นแทน คำที่แทน คำต้องห้าม เรียกว่า **คำรินทร์ุ (euphemism)** เช่น แปะตัว เรียกเป็น สี่คู่ เป็นต้น

นอกจากนี้ความหมายชวนคะนึ่งยังเกี่ยวข้องกับความเชื่อและค่านิยมของคนในสังคมด้วย เช่น คนไทยนิยมปลูกต้นไม้ที่มีชื่อเมื่อได้ยินแล้วสัมพันธ์กับความหมายของคำที่มีความหมาย ในทางที่ดี เช่น มะยม พ้องกับคำว่า นิยม หรือ ขนุน พ้องกับคำว่า อุดหนุน เป็นต้น

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

2. ประเภทของความหมาย

6) ความหมายคู่กัน (collocative meaning) เป็นความหมายที่คำหนึ่งเกิดคู่กับอีกคำหนึ่ง เป็นเงื่อนไขที่บังคับให้คำใดคำหนึ่งเกิดร่วมกับอีกคำหนึ่งเท่านั้น ซึ่งจะมีความหมายได้ต้องเกิด ร่วมกัน เช่น คำว่า “ดื่ม” ใช้คู่กับของเหลวหรือน้ำ หรือคำว่า “อ้อ” ใช้คู่กับสี่เขียวเท่านั้น เป็นต้น

7) ความหมายเชิงลำดับความ (thematic meaning) เป็นความหมายที่เกิดจากการสื่อสารในรูปแบบที่ผู้พูดเลือกแบบของภาษาที่ใช้ เมื่อต้องการแสดงหรือเน้นความ ซึ่งอาจเป็นเรื่องของการเน้นเสียงดัง เน้นความที่ตัวผู้กระทำอาการ เช่น พ่อดีลูก - ลูกโดนพ่อตี เป็นต้น ในภาษาไทยอาจมีการนำสิ่งที่ต้องการเน้นไปไว้ต้นหรือท้ายประโยค เช่น ที่วินะปิดไหม สวยไหมละเสื้อตัวนี้ เป็นต้น

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

3. ความหมายในภาษาระดับคำ

ชัชวดี ศรลัมพ์ (2558: 176) แบ่งความหมายในภาษาระดับคำเป็น 3 ประเภท คือ

- 1) ความหมายตรง
- 2) ความหมายโดยนัย
- 3) ความหมายเปรียบเทียบหรือความหมายเปรียบเทียบ

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

3. ความหมายในภาษาระดับคำ

1) ความหมายตรง (denotative meaning) หมายถึง ความหมายประจำของคำเป็นความหมายที่ชี้บ่งสิ่งที่อ้างอิง ซึ่งสิ่งที่อ้างอิงนั้นเป็นความหมายที่เจ้าของภาษาโดยทั่วไปรู้และเข้าใจเป็นความหมายหลักของคำก่อนที่จะมีการขยายความหมายของคำออกไป โดยมีชื่อเรียกต่างกัน ออกไป เช่น ความหมาย มโนทัศน์ ความหมายหลัก ความหมายแก่น ความหมายประจำรูป และความหมายอ้างอิง เป็นต้น

ความหมายตรงจะสัมพันธ์กับสิ่งที่อ้างอิง เช่น ลิง หมายถึง สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ลักษณะคล้ายคน แขนขา ยาว ตีหน้าและตีนหลังใช้จับเกาะได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 1059) เป็นต้น ผู้ใช้ภาษาสามารถระบุสิ่งที่ความหมายนั้นอ้างอิงได้ แม้สิ่งที่อ้างอิงนั้นจะไม่ปรากฏตัวตน ชัดเจน ไม่มีตัวตนในโลก ไม่เคยเห็นหรือมีความหมายเป็นนามธรรมก็ตาม เพราะผู้ใช้ภาษาสามารถ เชื่อมโยงกับความคิดของสรรพสิ่งนั้น ๆ ได้

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

3. ความหมายในภาษาระดับคำ

2) ความหมายโดยนัย (Connotative meaning) หมายถึงความหมายที่เพิ่มเติมขึ้น นอกเหนือไปจากความหมายตรง ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าความหมายแฝง โดยอาจเกิดจากลักษณะการใช้ภาษาทางสังคม อารมณ์ความรู้สึก ฯลฯ ความหมายโดยนัยหรือความหมายแฝงเป็นความหมายที่ เกิดร่วมในคำที่มีความหมายตรงอยู่แล้ว โดยมีที่มาจากลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

ความหมายแฝงเชิงอารมณ์ และความหมายแฝงเชิงสังคม

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

3. ความหมายในภาษาระดับคำ

2.1) ความหมายแฝงเชิงอารมณ์ (emotive meaning) คำที่มีความหมายแฝง ลักษณะนี้เป็นคำที่มีความหมายบอกอารมณ์ ความรู้สึกและทัศนคติของผู้ใช้ภาษา เช่น

- คุณสมชายยัง**เด็ก**เกินไปสำหรับตำแหน่งกรรมการผู้จัดการ

คำว่า “เด็ก” มีความหมายตรงหมายถึงคนที่มีอายุน้อย แต่ในประโยคข้างต้น “เด็ก” มีความหมายแฝงตามความเห็นของผู้พูดคือ ผู้ที่มีอายุน้อย ขาดประสบการณ์ในการทำงานไม่มีวุฒิภาวะเพียงพอในการบริหาร

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

3. ความหมายในภาษาระดับคำ

2.2) ความหมายแฝงเชิงสังคม (social meaning) เป็นความหมายแฝงของคำที่เกิดจากลักษณะของการใช้ภาษาในสังคมที่แตกต่างกันไปตามสถานภาพทางสังคม ลำดับชั้นทางสังคม ถิ่นที่อยู่ หรือปัจจัยทางสังคมอื่นๆ เช่น เพศ อายุ อาชีพ เป็นต้น

นอกจากนี้ รูปแบบของการใช้ภาษา ซึ่งแบ่งเป็นภาษาพูดและภาษาเขียนนั้นเป็น สาเหตุให้มีการเลือกใช้คำที่บอกความหมายแฝงเชิงสังคมได้เช่นกัน เช่น ในภาษาพูด เราใช้คำว่า เยอะแยะ แต่ในการเขียน เราจะเลี่ยงไม่ใช้คำนี้ และใช้คำว่า มากหรือมากมายแทน เป็นต้น

3) ความหมายเปรียบหรือความหมายเปรียบเทียบ (figurative meaning) เป็นความหมายที่เกิดจากการนำคำที่มีความหมายตรงที่อ้างถึงสิ่งหนึ่งไปเปรียบเทียบกับอีกสิ่งหนึ่ง ทำให้ เกิดความหมายจากการเปรียบเทียบนั้นและแตกต่างจากความหมายตรง

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

3. ความหมายในภาษาระดับคำ

อุลมานน์และริชาร์ด (อ้างถึงใน ชัชวดี ศรลัมพ์, 2558) ได้อธิบายความหมายเปรียบเทียบ หรือความหมายเปรียบเทียบว่า เป็นการขยายความหมายของคำ การเปรียบเทียบทำให้เกิดลักษณะของการใช้ภาษาที่เรียกว่า ความเปรียบเทียบหรืออุปลักษณ์ (metaphor) ซึ่งหมายถึง คำหรือข้อความที่แสดงการเปรียบเทียบของสรรพสิ่งตั้งแต่สองสิ่งขึ้นไปที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะที่เหมือนกันหรือต่างกัน โดยความหมายเปรียบเทียบประกอบด้วยองค์ประกอบหลักสององค์ประกอบคือ สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ (tenor) และแบบเปรียบเทียบ (vehicle) สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ หมายถึง ความคิดที่ต้องการนำเสนอหรือ เนื้อหาที่เรานำมาเปรียบเทียบ ส่วนแบบเปรียบเทียบ หมายถึง สิ่งที่สื่อให้เห็นถึงความคิดที่นำเสนอ นั่น ตัวอย่างเช่น “ความรักคือยาพิษ”

3. ความหมายในภาษาระดับคำ

“ความรักคือยาพิษ”

จากตัวอย่างข้างต้น สิ่งที่ถูกเปรียบคือ ความรัก ส่วนแบบเปรียบคือ ยาพิษ ซึ่ง ต้องการสื่อความหมายถึง ความรักอาจทำร้าย เป็นอันตรายถึงตายได้

นอกจากนี้ อุปลักษณ์ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของภาษาเท่านั้น อุปลักษณ์ยังสะท้อนให้เห็นระบบความคิด มโนทัศน์ และค่านิยมของแต่ละสังคม กล่าวคือ อุปลักษณ์ช่วยจัดระบบความคิด ของคนในสังคม กระบวนการคิดแบบ อุปลักษณ์ทำให้เราดำเนินชีวิตโดยมองสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและค่านิยมในสังคมนั้นๆ ผู้ใช้ ภาษาที่มาจากวัฒนธรรมต่างกันจึงอาจใช้อุปลักษณ์เพื่อพูดถึงมโนทัศน์เดียวกันในลักษณะที่ต่างกันออกไป

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

4. ผลของการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ

วริษา กมลนาวิน (2558:279-280) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของคำศัพท์ไว้ 4 ประเภทหลัก ดังนี้

- 1) ความหมายแคบเข้า คือการที่คำศัพท์มีความหมายแคบลงมา เช่น meat
- 2) ความหมายกว้างขึ้น คือการขยายความหมายของคำศัพท์ให้กว้างขึ้นออกไปกว่าเดิม เช่น bird
- 3) ความหมายเปลี่ยนไปในเชิงบวก คือ คำศัพท์เริ่มมีความหมายไปในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม เช่น pretty
- 4) ความหมายเปลี่ยนไปในเชิงลบ คือ คำศัพท์เริ่มมีความหมายที่ไม่สุภาพ หรือหรือเป็นไปในเชิงลบ ซึ่งอาจกลายเป็นคำต้องห้าม เช่น กู ห่า

ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

สำหรับครูภาษาไทย

อ้างอิง

ชี้ชัด ศรลัมพ์ .(2558). ระบบความหมาย. ใน ดิยู ศรีนรรัตน์ และชลธิชา บำรุงรักษ์. (บรรณาธิการ.),
ภาษาและภาษาศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พัชรี พลาวงศ์.(2542). **ความรู้เบื้องต้นทางอรรถศาสตร์** .(พิมพ์ครั้งที่ 2).กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิภา กมลนาวัน .(2558). ภาษากับการเปลี่ยนแปลง. ใน ดิยู ศรีนรรัตน์ และชลธิชา บำรุงรักษ์.
(บรรณาธิการ.),**ภาษาและภาษาศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุริยา รัตนกุล.(2555). **อรรถศาสตร์เบื้องต้น**.(พิมพ์ครั้งที่ 2). นครปฐม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.